

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

847

Vragen van de leden **Kathmann** en **Nordkamp** (beiden GroenLinks-PvdA) aan de Ministers van Economische Zaken en van Defensie en de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over *het behouden van de 2 GHz-radiofrequentie voor maatschappelijke en strategische doelen* (ingezonden 17 oktober 2025).

Antwoord van Minister **Karremans** (Economische Zaken), mede namens de Minister van Defensie (ontvangen 12 januari 2026). Zie ook Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2025–2026, nr. 354.

Vraag 1

Bent u ervan op de hoogte dat de Europese Commissie in het komende jaar een nieuw besluit zal nemen over de voorwaarden waaronder de 2 GHz-radiofrequentie, ook wel bekend als het S-band spectrum, gebruikt mag worden?

Antwoord 1

Ja. Het gaat hier specifiek om de banddelen 1.980–2.010 MHz en 2.170–2.200 MHz, die bij besluit van 14 februari 2007 op Europees niveau zijn geharmoniseerd voor de implementatie van systemen voor mobiele satellietdiensten.¹ Beschikking 626/2008/EG² van het Europees Parlement en de Raad van 30 juni 2008 bepaalt dat de rechten voor 18 jaar worden verleend, gerekend vanaf het moment van het selectiebesluit. Het selectiebesluit is genomen op 13 mei 2009 en de Commissie werkt op dit moment aan de vervolgstappen.³

Vraag 2

Bent u ervan op de hoogte dat de twee bedrijven⁴ die in 2007 voor 20 jaar de licenties van het spectrum in handen kregen inmiddels zijn overgekocht door Amerikaanse partijen?⁵ Wat vindt u ervan dat deze licenties voor satellietcommunicatie niet meer in Europese handen zijn?

¹ Beschikking - 2007/98 - EN - EUR-Lex

² Beschikking 626/2008/EG van het Europees Parlement en de Raad, L_2008172NL.01001501.xml

³ Beschikking 2009/449/EG van de Commissie, L_2009149NL.01006501.xml

⁴ Namelijk het telecommunicatiebedrijf Inmarsat en Solaris.

⁵ Respectievelijk ViaSat en EchoStar Corporation.

Antwoord 2

Ja, ik ben op de hoogte van de genoemde overnames. Ik vind het van belang dat het spectrum voor mobiele satellietdiensten na 2027 toegankelijk zal zijn voor partijen die interesse hebben in het aanbieden van diensten in deze band onder de door de Commissie gestelde voorwaarden. Ik zal richting de Europese Commissie bepleiten om zogenoemde «wholesale-verplichtingen» op te nemen in een eventuele nieuwe beschikking, dat wil zeggen dat andere partijen gebruik kunnen maken van het netwerk om diensten aan te bieden. Het opnemen van een dergelijke verplichting voorkomt het ontstaan van een risicovolle strategische afhankelijkheid van één of twee partijen.

Vraag 3

Hoe reageert u op het gegeven dat het Amerikaanse SpaceX voor 17 miljard dollar aan communicatiefrequentie koopt bij EchoStar Corporation om particulier te gebruiken in het netwerk van Starlink?⁶ Is dit in lijn met uw visie op de vraag hoe de 2 GHz-frequentie gebruikt zou moeten worden?

Antwoord 3

Het is nog onbekend of de Europese frequentierechten van EchoStar ten aanzien van de banddelen 1.980–2.010 MHz en 2.170–2.200 MHz onderdeel uitmaken van de deal die EchoStar heeft gesloten met SpaceX. In algemene zin ben ik geen voorstander van het ontstaan van afhankelijkheid van één of twee individuele partijen. Zie hiertoe ook het antwoord onder 2.

Vraag 4

Kunt u het vervolgproces toelichten over de vraag hoe de voorwaarden worden opgesteld waaronder de 2 GHz-frequentie in de toekomst gebruikt mag worden? Op welke momenten vindt hierover besluitvorming plaats en wanneer worden er onomkeerbare besluiten genomen?

Antwoord 4

De Europese Commissie beschikt over de bevoegdheid om een voorstel te doen over voorwaarden van gebruik van de 2 GHz-banddelen die Europees geharmoniseerd zijn. De Europese Commissie wordt hierin bijgestaan door het Comité voor Communicatie («CoCom»), zoals vastgelegd in artikel 118 van de Telecomcode.⁷ Indien de commissie een voorstel doet voor aanpassing van de geldende besluiten is de gewone wetgevingsprocedure van toepassing.⁸ Dit betekent dat een nieuw voorstel wordt voorgelegd aan het Europees Parlement en de Europese Raad. De instemming van beide gremia is vereist voor de inwerkingtreding van een eventueel nieuw voorstel dat de huidige EU-besluiten met betrekking tot de 2 GHz-banddelen zou vervangen. De Europese Commissie heeft momenteel nog geen aankondiging gedaan ten aanzien van een nieuw voorstel.

Vraag 5

Heeft de 2 GHz-frequentie een strategisch belang, bijvoorbeeld voor defensieve of civiele doeleinden? Kunt u schetsen op welke manieren de frequentie in de komende 18 jaar gebruikt kan worden?

Antwoord 5

In februari 2024 heeft de Radio Spectrum Policy Group (hierna: «RSPG») de Europese Commissie geadviseerd over de toekomst van de 2 GHz-banddelen.⁹ De RSPG bestaat uit vertegenwoordigers uit alle lidstaten die de Europese Commissie adviseren over Europees spectrumbeleid. In dit advies zijn verschillende scenario's gepresenteerd over op welke manier deze banddelen gebruikt zouden kunnen worden. De scenario's zijn gebaseerd op

⁶ Tweakers, 9 september 2025, «SpaceX koopt voor 17 miljard dollar aan cellulaire frequenties van EchoStar» «SpaceX koopt voor 17 miljard dollar aan cellulaire frequenties van EchoStar»

⁷ Richtlijn (EU) 2018/1972 van het Europees Parlement en de Raad van 11 december 2018, L_2018321NL.01003601.xml

⁸ Zie voor de genoemde procedure meer uitgebreid de webpagina van het Expertisecentrum voor Europees Recht (ECER): Besluitvormings-procedures | Expertisecentrum Europees Recht

⁹ RSPG Opinion on assessment of different possible scenarios for the use of frequency bands 1.980–2.010 MHz and 2.170–2.200 MHz by the mobile satellite services beyond 2027, b1f597f2-d6b5-44e5-878d-ea09bdd8a1d7_en

input van Europese stakeholders, die tijdens de totstandkoming van het advies in de periode van 9 november 2023 tot 21 december 2023 zijn geconsulteerd.¹⁰ De gepresenteerde scenario's zijn: 1. Geen nieuwe bandindeling, huidige situatie met twee vergunninghouders voortzetten; 2. Verschillende nieuwe bandindelingen voor meerdere satellietoperators of voor innovatieve toepassingen die minder bandbreedte dan satellietoperators nodig hebben. Per scenario is eveneens gekeken naar de mogelijke voordelen voor de Europese Unie. Met inachtneming van de bestemming zijn er verschillende toepassingen denkbaar zowel ten aanzien van commercieel- als overheidsgebruik van de frequentieruimte.

Vraag 6

Is bij u bekend of door het directoraat-generaal Defensie en Ruimte (DEFIS) een behoefte is geformuleerd om de 2 GHz-frequentie voor het IRIS2-netwerk te gebruiken? Zo ja, kunt u toelichten wat deze behoefte is?

Antwoord 6

Nee, er is geen formeel verzoek bij mij bekend.

Vraag 7

Wat is uw visie op de ontwikkeling van een «direct-to-device» functie, waarmee communicatie tussen satellieten en doorsnee smartphones mogelijk wordt? Verwacht u dat dit een veelgebruikte toepassing gaat zijn voor consumenten of dat dit strategische toepassing voor defensie zal ondersteunen? Voor welk van deze doeleinden zal de 2 GHz-frequentie in de toekomst worden ingezet?

Antwoord 7

Direct-to-device communicatie, ook wel D2D genoemd, kan in verschillende frequentiebanden verzorgd worden en niet alleen in de onderhavige specifieke banddelen van de 2 GHz (1.980–2.010 MHz en 2.170–2.200 MHz). In juni 2025 heeft de RSPG de Europese Commissie geadviseerd over direct-to-device connectiviteit en de mogelijke varianten daarvan.¹¹ Hierin is onder andere onderscheid gemaakt in direct-to-device in IMT banden (banden bestemd voor mobiele communicatie) en in MSS banden (banden bestemd voor satellietdiensten). Het kabinet onderschrijft de analyse in het RSPG advies. De verwachting is dat er binnen Nederland weinig vraag zal zijn naar D2D-diensten met betrekking tot IMT. Gelet op de uitstekende dekking die de mobiele operators bieden zijn er nagenoeg geen gebieden waar er geen goede mobiele netwerkdekking aanwezig is.

Vraag 8

Deelt u de zorgen dat Deutsche Telekom, een (toekomstig) afnemer van de «direct-to-device» diensten van Starlink,¹² belang heeft bij het verlenen van de 2 GHz-frequentie aan een bedrijf dat zaken doet met SpaceX en tegelijkertijd betrokken is bij de besluitvorming van de Europese Commissie?

Antwoord 8

Het besluitvormingsproces ligt bij de Europese Commissie. Indien de commissie een nieuw voorstel doet is de gewone wetgevingsprocedure hierbij van toepassing, zoals aangegeven in het antwoord op vraag 4. Het besluitvormingsproces ligt niet bij private partijen. Deutsche Telekom is als zodanig niet betrokken bij de besluitvorming van de Europese Commissie.

¹⁰ De reacties op deze consultatie zijn te raadplegen via: Consultations - Radio Spectrum Policy Group - European Commission.

¹¹ Zie: 72e52901-fa1a-474a-9480-a222c5b36545_en

¹² Deutsche Telekom, 26 juni 2025, «Satellite Communication – A Powerful Addition to Europe's Digital Future» «Satellite Communication – A Powerful Addition to Europe's Digital Future»

Vraag 9

Heeft u kennisgenomen van het adviesrapport van Detecon, een consultancy-bedrijf dat onder Deutsche Telekom valt, waarin de Europese Commissie wordt geadviseerd over de voorwaarden waaronder de 2 GHz-frequentie in de toekomst verleend moet worden?¹³ Wat is uw reactie op dat rapport?

Antwoord 9

Ja. Het rapport maakt onderdeel uit van het besluitvormingsproces en dient als advies aan de Europese Commissie.

Vraag 10

Hoe borgen de Europese Commissie en lidstaten de onafhankelijkheid van de adviezen die worden betrokken bij de besluitvorming over het (mogelijke) toekomstige gebruik van de licenties voor de 2 GHz-frequentie?

Antwoord 10

Het gaat hierbij om een advies aan de Europese Commissie met betrekking tot het (Europese) regelgevende kader ten aanzien van het geharmoniseerde deel van de 2 GHz-frequentieband. Het rapport is onder verantwoordelijkheid van de Europese Commissie tot stand gekomen. In algemene zin wijst de Europese Commissie onafhankelijke experts aan voor de beoordeling van inschrijvingen indien er sprake is van een aanbestedingsprocedure.¹⁴ In dit specifieke geval heeft de Commissie een tender met voorwaarden uitgeschreven.¹⁵

Vraag 11

Welke kaders gelden er voor de wijze waarop de Europese Commissie de licenties voor dit spectrum vaststelt? Aan welke voorwaarden moeten de licentiehouders (gaan) voldoen? Hoe wordt gewaarborgd dat deze licenties ten goede komen aan de Europese economie en autonomie?

Antwoord 11

De kaders voor het gebruik van dit spectrum zijn vastgelegd in beschikking 626/2008/EG, waarin ook is vastgelegd aan welke voorwaarden partijen moeten voldoen.¹⁶ Er is vooralsnog geen nieuw kader opgesteld door de Europese Commissie.

Het huidige kader omvat een vergelijkende selectieprocedure, waarbij aanvragers onder andere moeten aantonen dat hun mobiele satellietstelsel het vereiste technische en commerciële ontwikkelingsniveau heeft bereikt. In de beschikking waarin is bepaald dat de 2 GHz-banddelen Europees geharmoniseerd worden voor de implementatie van systemen voor mobiele satellietdiensten, is aangegeven welke doelen deze harmonisatie dient. Zo is hier onder andere in vermeld dat pan-Europese telecommunicatie een verbetering kan betekenen van de dienstverlening in plattelandsgedebieden in de Europese Unie en zo de digitale kloof op geografisch niveau kunnen verkleinen. Ook is aangegeven dat de invoering van nieuwe MSS-systemen tevens een bijdrage zou kunnen leveren aan de ontwikkeling van de interne markt en de mededinging kunnen verbeteren door het aanbod en de beschikbaarheid van pan-Europese diensten en eind-tot-eindverbindingen uit te breiden en doelmatige investeringen aan te moedigen. Bij de weging in de vergelijkende selectieprocedure zijn de voordelen voor de consument en algemene belangen als veiligheid meegenomen.

¹³ Europese Commissie, Detecon, mei 2025, «Study on Mobile satellite services (MSS) in the 2 GHz band in the EU: Implementation of the current regulatory framework and an overview of the satellite connectivity market» Study on mobile satellite services (MSS) in the 2 GHz band in the EU

¹⁴ Zie hiertoe: Regels voor deskundigen die inschrijvingen beoordelen - Europese Commissie

¹⁵ Zie hiertoe nader: EU Funding & Tenders Portal

¹⁶ L_2008172NL.01001501.xml

Vraag 12

Wat zijn de uitkomsten van de consultatieronde van de Commissie bij de belanghebbenden rond deze spectrumbanden?¹⁷ Welke belanghebbenden zijn er? Zijn er Nederlandse belanghebbenden en hoe worden hun belangen meegewogen in de besluitvorming?

Antwoord 12

Een samenvatting van de uitkomsten van de consultatieronde zijn op 10 november jl. gepubliceerd door de Europese Commissie: Summary report of the Targeted Consultation on Mobile Satellite Services I Shaping Europe's digital future. Hierbij zijn ook de niet vertrouwelijke reacties op de consultatie gepubliceerd. Hier zit geen reactie van een Nederlandse belanghebbende bij. In aanvulling hierop is door mij aan de bekende Nederlandse belanghebbenden een uitvraag gedaan naar de behoefte om deze specifieke banddelen in gebruik te nemen. De uitkomsten van deze uitvraag zullen gebruikt worden ter bepaling van het Nederlandse standpunt richting de Europese Commissie.

Vraag 13

Heeft Nederland een zienswijze over de voorwaarden waaronder de Europese Commissie voor de komende achttien jaar het gebruik van het 2 GHz-frequentie moet aanbieden? Zo ja, kunt u die toelichten?

Antwoord 13

Het kabinet onderschrijft de adviezen over mogelijke scenario's voor de 2 GHz-banddelen zoals deze zijn opgesteld door de RSPG. Zie hiervoor het antwoord op vraag 5.

Vraag 14

Bent u het ermee eens dat toegang tot de 2 GHz-frequentie niet aan de hoogsteieder moet worden verkocht, maar aan partijen die het maatschappelijk en strategische belang van de Europese Unie dienen?

Antwoord 14

De selectiecriteria in het huidige kader voor toegang tot de 2 GHz-banddelen zijn opgenomen in beschikking 626/2008/EG¹⁸, en betreffen een vergelijkende toets. Onderdelen van de weging zijn onder andere voordelen voor de consument en mededinging (met als subcriteria het aantal eindgebruikers en datum waarop de ononderbroken levering van commerciële diensten begint), spectrumefficiëntie (met als subcriteria de totale hoeveelheid van het vereiste spectrum en de geaggregeerde datastroomcapaciteit), pan-EU geografische dekking en de mate waarin overheidsbeleidsdoelstellingen worden bereikt (waaronder levering van diensten van algemeen belang die bijdragen tot de bescherming van de volksgezondheid, veiligheid of zekerheid van de burgers, integriteit en veiligheid van diensten). Een financieel bod is geen onderdeel van de vergelijkende selectieprocedure zoals in de beschikking is vastgelegd.

Vraag 15

Bent u het ermee eens dat, gezien vanuit het perspectief van strategische autonomie en gezien de gespannen geopolitieke situatie, het van het grootste belang is dat de marktpartijen die toegang krijgen tot de 2 GHz-frequentie volledig Europees zijn?

Antwoord 15

Ik ben het er mee eens dat Europese partijen toegang moeten krijgen tot dit spectrum. Het opleggen van een wholesale-verplichting zou dit kunnen bewerkstelligen. Zie hiertoe meer uitgebreid de antwoorden op vraag 2 en 3.

¹⁷ Europese Commissie, 28 mei 2025, «Commission requests input from stakeholders on the use of spectrum bands for mobile satellite systems» Commission requests input from stakeholders on the use of spectrum bands for mobile satellite systems

¹⁸ Zie: L_2008172NL.01001501.xml

Vraag 16

Bent u het ermee eens dat het niet wenselijk is dat slechts één of enkele zeer grote telecomaangebieder(s) uit de grootste Europese landen toegang hebben tot dit spectrum ten koste van aanbieders uit kleinere landen?

Antwoord 16

Ja, daar ben ik het mee eens. Zie ook mijn overweging over het invoeren van een wholesaleverplichting, zoals uiteengezet onder vraag 2. Ten algemene is in de kabinetsappreciatie op het witboek digitale infrastructuur van de Europese Commissie aangegeven dat het kabinet zich altijd hard heeft gemaakt voor aanmoedigen en behouden van voldoende concurrentie op de Europese telecommarkten.¹⁹ Het kabinet beschouwt de bestaande verplichtingen voor dominante aanbieders om concurrenten toe te laten op hun netwerken als een belangrijk onderdeel van het telecomkader, mits hiermee de nationale veiligheid niet in het geding komt. Dit speelt een belangrijke rol om betaalbare en hoogwaardige dienstverlening te waarborgen voor Europese consumenten, bedrijven en publieke instellingen.

Vraag 17

Bent u het ermee eens dat het wenselijk is dat er rond de 2 GHz-frequentie een volwaardige wholesalemarkt (groothandelsmarkt) ontstaat, waar ook telecomaangebieder(s) uit kleinere Europese landen toegang tot hebben en hierop innovatieve diensten kunnen ontwikkelen?

Antwoord 17

Ja, zie hiertoe het antwoord op vraag 2.

Vraag 18

Bent u bereid om aan te geven bij de Europese Commissie dat Nederland als voorwaarde stelt dat de 2 GHz-frequentie alleen voor Europese partijen beschikbaar komt, en dat hierbij uitgesloten wordt dat bedrijven achteraf door niet-Europese partijen worden overgekocht?

Antwoord 18

Zoals vermeld in de antwoorden op vragen 2 en 3 ben ik in algemene zin geen voorstander van het ontstaan van afhankelijkheid van één of twee individuele partijen, en is mijn standpunt dat het van belang is dat het spectrum voor mobiele satellietdiensten na 2027 toegankelijk zal zijn voor partijen die interesse hebben in het aanbieden van diensten in deze band onder de door de Commissie gestelde voorwaarden.

Ik zal vanuit het perspectief van het voorkomen van afhankelijkheden richting de Europese Commissie bepleiten om zogenoemde «wholesale-verplichtingen» op te nemen, dat wil zeggen dat andere partijen gebruik kunnen maken van het netwerk om diensten aan te bieden, indien aanpassing van de onderliggende besluiten aan de orde is gericht op het aanwijzen van nieuwe partijen na 2027. Het opnemen van een dergelijke verplichting voorkomt het ontstaan van een risicovolle strategische afhankelijkheid van één of twee partijen.

Vraag 19

Is het mogelijk om in de voorwaarden die de Europese Commissie stelt op te nemen dat de partijen die de 2 GHz-frequentie mogen gebruiken, worden verplicht om andere betrouwbare partijen *wholesale* toegang tot de frequentie te verlenen, zodat zij hier ook gebruik van kunnen maken?

Antwoord 19

Vooralsnog geldt het huidige kader, zoals omschreven in het antwoord op vraag 11. Afhankelijk van de voorstellen van de Europese Commissie, die op dit moment nog niet bekend zijn, zullen er mogelijkheden zijn om de voorwaarden aan te passen. In dat geval zal ik richting de Europese Commissie pleiten voor het opnemen van «wholesale-verplichtingen». Zie hiertoe ook mijn antwoord op vraag 2.

¹⁹ Zie: file

Vraag 20

Bent u eveneens bereid om ervoor te pleiten dat de gegunde partijen op nationaal en internationaal niveau toegang moeten verlenen tot de 2 GHz-frequentie aan andere betrouwbare partijen, zodat er geen risico ontstaat op een mono- of duopolie in heel Europa?

Antwoord 20

Zie hiervoor het antwoord op vraag 2.

Vraag 21

Kunt u deze vragen afzonderlijk van elkaar beantwoorden, nog vóórdat er onomkeerbare stappen worden gezet door de Europese Commissie?

Antwoord 21

Ja.